

MITROPOLIA OLTENIEI

REVISTA

ARHIEPISCOPIEI CRAIOVEI,
ARHIEPISCOPIEI RÂMNICULUI,
EPISCOPIEI SEVERINULUI ȘI STREHAIEI,
EPISCOPIEI SLATINEI ȘI ROMANAȚILOR
ȘI
A FACULTĂȚII DE TEOLOGIE - CRAIOVA

ANUL LXXIII (869-872), NR. 5-8, MAI-AUGUST, 2021

EDITURA MITROPOLIA OLTENIEI
CRAIOVA
ISSN 1013-4239

Mișcarea „Rugului Aprins” în context apologetic

Pr. Lect. Univ. Dr. IONIȚĂ APOSTOLACHE¹

Cuvinte cheie: *Rugul Aprins, teologie apologetică, cultură, mistică, Nichifor Crainic, Sandu Tudor, Alexandru Mironescu*

Keywords: *Bunning Bush, apologetic theology, culture, mystic, Nichifor Crainic, Sandu Tudor, Alexandru Mironescu*

1. Introducere

Regimul comunist reprezintă una dintre cele mai încercate etape din istoria Bisericii Ortodoxe Române. Constrângerea libertății de manifestare religioasă și de exprimare, condamnarea radicală a mesajului Evanghelic și expulzarea lui din spațiul socio-cultural, toate acestea defăineau realitatea proscrisă a adevăraților mărturisitori. Antiteza a fost asumată însă numai de cei mai curajoși, adevărații mărturisitori care au pus Adevărul mai presus decât propria viață. În această transpunere se regăsește schimonahului Daniil de la Rarău pentru care: „sfârșitul e cununa vieții; sfârșitul este extazul depășirii totale ... Moartea este realismul în culmile lui ... o adevărată moarte se cere, prin aceasta, să fie și ea rodnică, să fie o moarte cu enigmă, o moarte care spune ceva ... Ea este prilejul ca viața noastră, oricum ar fi fost, să se arate în tot ce are mai uimitor, mai profund, mai puternic. Moartea rămâne cea mai din urmă și cea mai însemnată întâmplare a vieții. Moartea este a vieții”.²

În aceste vremuri vitregi de prigoană și constrângere ideologică, Biserica s-a încăpățânat să reziste printr-o providențială metamorfoză apologetică, definită prin fenomenul teologic și cultural din Mișcarea „Rugul Aprins”. Tocmai pentru aceasta, atitudinea apologetică a Bisericii Ortodoxe Române, concretizată în Mișcarea „Rugului Aprins”, „a suscit, în ultima vreme, numeroase controverse și constituie, fără echivoc, o temă de interes în spațiul românesc pentru teologi, istorici și exegeți literari, cât și pentru orice om interesat de istoria recentă a acestui neam”.³

În primul rând, pentru a putea fi socotit ca o mișcare apologetică, este necesar să înțelegem „Rugul Aprins” de la Mănăstirea Antim printr-o deschidere a Bisericii „înspre afară”. Lucru deloc ușor în perioada comunistă, legătura *mișcării duhovnicești* cu mediul cultural extern

¹ Universitatea din Craiova, Facultatea de Teologie Ortodoxă.

² *Taina Rugului Aprins – Scrieri și documente inedite*, Ed. „Anastasia”, București, 1999, pp. 65- 66.

³ CARMEN CIORNEA, *Chipul Rugului Aprins*, Ed. Eikon, București, 2015, p. 13.

constituie în fapt principala sa formă de existență. Părintele Andre Scrima o definește ca „experiență” și „eveniment cultural-religios”,⁴ cu menirea de a oferi membrilor ei „un chip mai adânc, mai lucid decât cel individual”. În acest sens, părintele Scrima mărturisește că a înțeles „*ce s-a bifurcație s-a produs atunci (în anii '20 - '30 ai sec. XX): un tradiționalism etno-cultural, zgomotos și pontifiant, până la urmă eșuat în eșuat în echivocul naționalismelor politice, pe de o parte; aproape inaparent, de cealaltă parte își făcea loc presimțirea tradiției ortodoxe, trăită în credință și deschisă totodată universalității culturii. Un număr – nu prea mare! – de prieteni, intelectuali ai vremii ... alege orientarea din urmă: cu o nevăzută gravitate, nu întotdeauna resimțită de cei din jur*”.⁵

2. Interconexiuni culturale: Nichifor Crainic și „Gândirea”

Începuturile întâlnirilor de la „Rugul Aprins” se leagă de existența unei mișcări culturale de factură spiritual-naționalistă, aflată în mare ascendență în perioada interbelică. Cei mai mulți dintre membrii de la Antim erau intelectuali, profesori și oameni de carte, cu notorietate în Bucureștiul începutului de secol XX. Factorul prim de expresie pare să fi fost „Gândirea”, „cea mai importantă revistă românească din perioada interbelică”. „În jurul acestei reviste s-au grupat cei mai talentați scriitori și artiști ai vremii. Aceștia au fost adevărații luptători ai interbelicului românesc spre deosebire de cei pentru care Unirea a reprezentat doar un prilej de parvenire și îmbogățire”.⁶

Revista „Gândirea” apare prima dată la Cluj, în ziua de 1 mai 1921, având în comitetul de redacție pe: Cezar Petrescu, G. I. Mihăescu și Lucian Blaga. Motivația primelor apariții este legată de marele eveniment istoric al unirii tuturor românilor, din 1 decembrie 1918. În felul acesta, părinții „Gândirii” socoteau că trebuie să susțină și să promoveze sentimentul național. La scurt timp de la înființare, conducerea revistei este preluată de academicianul Nichifor Crainic, care o mută la București, în septembrie 1922. Din 1928 și până la ultimul număr, din iunie-iulie 1944, Nichifor Crainic s-a străduit să valorifice marile teme de credință, spiritualitate și cultură românească.⁷ Arestat fiind la Aiud, ultimul director al „Gândirii” spera să iasă și „să se retragă la mănăstirea părintelui Arsenie Boca (1910-1989) și să continue editarea revistei”: „Dac-oi avea zile, gândesc să mă așez la mănăstire. Să mă curăț de zgură. Numai să trecem hopul. Aș vrea să scot

⁴ ANDRE SCRIMA, *Timpul Rugului Aprins*, Ed. Humanitas, București, 2012, p. 112.

⁵ ANDRE SCRIMA, *Timpul Rugului Aprins*, p. 135-136.

⁶ FLORIN DUȚU, „Prefață” la Nichifor Crainic, *Amintiri despre Gândirea*, Ed. Floare Albă de Colț, București, 2016, p. 6.

⁷ NICHIFOR CRAINIC, *Zile albe, zile negre. Memorii*, Casa Editorială „Gândirea”, București, 1991, p. 172.

«Gândirea» din nou. Asta se poate și de la mănăstire. Celelalte preocupări le las pe seama altora. Am de scris câteva cărți. După atâta experiență. Și un volum de poezii, dintre acelea care circulă pe aici”.⁸

Despre acest adevărat preambul publicistic al Mișcării „Rugului Aprins”, cel care i-a condus cel mai mult destinele literare, nota: „*Gândirea* n-a fost numai o revistă literară, ci una care a năzuit să cuprindă integral fenomenul creator românesc din acea vreme: pictură, sculptură, muzică teatru. Din acest punct de vedere, *Gândirea* e imaginea spirituală a României Mari, în faza fericită a înnoirii. Nu se compară cu nicio publicație din această vreme: e cea mai elegantă, hârtia e fabricată special pentru ea, e împodobită cu cele mai fine viniete de artă ale lui Demian pe care ea l-a impus, are nenumărate reproduceri din arta noastră plastică, ea însăși fiind o operă de artă grafică. Colaboratorii ei – tineri din toate provinciile românești, intelectuali care, cunoscând cultura națională, s-au desăvârșit universitar la Paris, la Roma, la Berlin, la Tubingen, la Viena, la Londra și chiar la Kiev ... Să nu uităm că-n primii ani ai României Mari era dezorientare, tendințe haotice, ebuliție de curente demente imitate după un Occident, el însuși haotizat după catastrofa războiului. E meritul *Gândirii*, pornită pe linii sigure a împrăștiat haosul și prin spirit de combativitate, dar mai ales prin noile valori superioare pe care le-a creat și le-a impus. numai eu am ținut în țară peste 500 de conferințe, an de an, în mai toate orașele, în spirit gândirist, cristalizate în cele două volume de eseuri, *Puncte cardinale în haos și Ortodoxie și etnocrație*, plus cele ziare *Curentul*, *Cuvântul*, *Calendarul*, create de gândiriști”.⁹

Într-unul dintre articolele cu rezonanță în epocă, publicat în Revista „Gândirea”, nr. 11-12/1923, intitulat sugestiv „*Iisus în țara mea*”, Nichifor Crainic admite o devenire culturală a națiunii în parametri sentimentului religios „Lipsind aluatul gândului religios din frământătura intelectualității noastre, arta românească nu înfățișează încă profunzimile de umbră și piscurile de soare ale marilor creații. Ea e mai mult izbucnirea izbucnirea instinctului decât apologia conștiinței biruitoare. În chip firesc, așezând în centrul ei pe omul de la țară, ea nu l-a înfățișat decât ca o dezlănțuire de forță naturală, instinctivă. De aici și lipsa elementului dramatic, a elementului tragic din arta noastră. E poporul acesta numai instinct nestăvilnit? De fapt, în el se zbuiciumă, stângaci articulată, o conștiință religioasă. A popoarelor care aruncă sămânța în brazdele pământului și nădejdea în nourii văzduhului. Și va dura această religiozitate cel puțin atât

⁸ Pr. DIMITRIE BEJAN, *Vifornița cea mare*, Ed. Ileana, București, 2013, p. 206-207.

⁹ NICHIFOR CRAINIC, *Amintiri despre Gândirea*, p. 13-14.

cât știința atmosferei nu va izbuti să oblige toanele întocmirilor cerești prescripțiilor ei de ordine exactă”.¹⁰

Un altă articol cu evidente valențe apologetice, publicat de asemenea în „Gândirea”, este și „Ortodoxia română ca funcție europeană. Cuvinte către studenți” (nr. 1/1944, p. 1-8). După lămurirea notelor de diferență dogmatică și canonică dintre Răsărit și Apus, apologetul gândirist oferă o estimare contextuală a locului istoric, spiritual și cultural pe care Ortodoxia românească l-a avut de-a lungul timpului în Europa. „În raport cu occidentul” – spune Crainic – „ne găsim într-o atitudine diametral opusă atitudinii rusești, - atât de opusă, încât luptăm cot la cot cu europenii în cel mai gigantic război de apărare a occidentului. Numai lumina zilei mi se pare așa de limpede ca acest adevăr că, mulțumită cunoștințelor noastre de creștinătate și sentimentului nostru de solidaritate interconfesională în fața primejdiei comune, ortodoxia românească e o funcție a Europei, activă și dinamică până la sacrificiul de sânge”.¹¹

Alături de marele Crainic, la „Gândirea” au colaborat nume mari ale culturii interbelice românești, precum: Lucian Blaga, Adrian Maniu, G. Mihăescu, Ion Agârbiceanu, Pamfil Șeicaru, Tudor Arghezi, Ion Vinea, Ion Pillat, Al. O. Teodoreanu, Al. Busuioceanu, criticul literar, Perpessicius, părintele profesor Dumitru Stăniloae și nu în ultimul rând *Sandu Tudor*.

3. Daniil Sandu Tudor – promotorul „Rugului Aprins”

Inițiatorul Mișcării „Rugul Aprins” a fost fără îndoială Sandu Tudor. Inițial jurnalist de nișă cultural-naționalistă-gândiristă, acest mare apologet al neamului nostru trece mai întâi printr-o auto-descoperire, ajungând să se apropie cu adevărat și să slujească valorile Ortodoxiei în urma unor pelerinaje la Sfântul Munte. De la „publicistul tăios, pe alocuri strident și vulcanic”, la mărturisitorul jertfelnic, Sandu Tudor parcurge un drum inițiativ, pecetluit în taina „Rugului Aprins”. „Finețea interioară, devotamentul față de prietenii alese completeau acest portret alcătuit din tonuri tari. În 1948 se va călugări, devenind monahul Agaton, iar apoi, în 1952, la Sihăstria Neamțului, schimonahul Daniil. Prietenul său, Alexandru Mironescu, profesor universitar de chimie-fizică și nume prezent în presa culturală, îi era complementar ca temperament. Potrivit mai multor măturii, era un om *crystalin*, un entuziast limpid, nu învolburat. Cei doi alcătuiau nucleul grupului, îi dădeau stilul și centrul de acumulare împreună cu părintele Benedict Ghiuș, universitar teolog și, pentru un timp, stareț al mănăstirii, el fiind de la un capăt la altul al experienței Antimului,

¹⁰ NICHIFOR CRAINIC, *Iisus în țara mea*, ediție îngrijită de Florin Duțu, Ed. Floare Albă de Colț, București, 2017, p. 19.

¹¹ NICHIFOR CRAINIC, *Iisus în țara mea*, p. 166.

duhovnicul, sfântuitorul, interlocutorul intelectual calificat pentru căutătorii de sens ai acestei perioade”¹².

Ieroschimonahul Daniil Tudor (Alexandru Teodorescu), după numele întreg, era bucureștean, născut la 24 decembrie 1896. La numai 20 de ani, în ultimul an de liceu s-a înrolat pe front ca sublocotenent, participând astfel în mod direct la făurirea României Mari. În perioada 1922-1924 se îmbarcă ca ofițer asistent la Serviciul Maritim Român. După această experiență, predă ca profesor suplinitor la Liceul rural Pogoanele. În 1933 înființează revista „Credința”, avându-i ca și colaboratori pe Zaharia Stancu, Al. C. Constantinescu, Cicerone Theodorescu, Eugen Jebleanu etc. Legătura cu Nichifor Crainic și integrarea sa în spiritul gândirist vine în mod firesc, pe fondul credinței moștenite din familie. Publică așadar primele articole în „Gândirea”, în anul 1925, scriind în paralel și la revistele „Convorbiri literare”, „Vitrina literară”, „Cuvântul literar artistic”, „Lumea. Bazar săptămânal”, „Sinteza” și „Gândirea Neamului”. În 1927 ajunge prima oară în Sfântul Munte, descoperind o adevărată pasiune pentru inmografia ortodoxă. În consecință scrie: Acatistul Sf. Dimitrie Basarabov, Acatistul Rugului Aprins, Acatistul Sf. Ioan Bogoslovul, Acatistul Sf. Calinic de la Cernica. În 1929 urmează un al doilea pelerinaj în Sfântul Munte, marcat de data aceasta în Revista „Gândirea” prin articolul „Cartea Muntelui Sfânt” (nr. 4/1930), adăugându-se aici și manuscrisul: „Marea noapte de aur a Maicii Domnului, 40 de zile în Sfânta Agura”. În 1946 hotărăște să se călugărească, intrând în obștea Antimului cu numele de Agaton. După două incursiuni chinoviale la Crasna de Gorj și în Moldova, la Schitul Sihla, se mută pe Rarău, fiind hirotontit ieromohah și primind schima mare, sub numele de Daniil. În 1958 este arestat în casa profesorului Alexandru Mironescu. Primește 25 de ani de temniță grea, în spatele gratiilor de la Aiud. „În aceeași noapte au fost mai multe arestări în București, printre cei care erau bănuți că erau ascultătorii conferințelor părintelui Daniil. Procesul a avut loc în luna noiembrie. În urma procesului au fost condamnați toți cei arestați, fiind acuzați de activitate subversivă împotriva ordinii sociale, camuflată sub masca mistico-religioasă. Toți s-au eliberat în anul 1962, când a venit marea eliberare a tuturor deținuților. Toți afară de unul: părintele Daniil, care a murit încă din 1960, în închisoare. *Nici nu i se știe mormântul.* A fost îngropat în groapa comună a închisorii din Aiud. Poetul Vasile Voiculescu a murit și el, în libertate, la vârsta de 80 de ani. De fapt, acesta era sfârșitul mișcării de la Antim, dar abia de acum

¹² ANCA MANOLESCU, *Modelul Antim, modelul Pălținiș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală*, Ed. Humanitas, 2015, p. 27-27.

încolo urma să se scrie, ceea ce ar putea fi numit istoricul mișcării începute cu ani în urmă la mănăstirea Antim”.¹³

Regimul comunist a încercat din răspuțeri să reprobeze anvergura duhovnicească a ieroschimonahului Daniil Sandu Tudor. Cu toate acestea, „dimensiunea morală a părintelui este confirmată chiar și de declarațiile informatorului, introdus în celulă de cei care conduceau ancheta, al cărui rol era acela de a culege date pentru a justifica condamnarea”. Nota informativă arată că, în cursul celei aproape o lună de zile de interogatoriu, anchetatorul părintelui Daniil „ajunsesse s-l admire pe acesta, din moment ce portretul pe care-l conturează certifică probitatea intelectuală și morală a subiectului descrierii sale”.¹⁴

Statura duhovnicească a marelui mărturisitor s-a șlefuit și mai mult în temnița de la Aiud. Acolo, „în celula umedă, rece și întunecoasă a închisorii, torturat și înfometat, ieroschimonahul Daniil a ajuns pe treptele înalte ale rugăciunii inimii. Având lui Hristos în inima sa, starețul Daniil va scrie aici ultima variantă a *Imnului Acatist al Rugului Aprins al Maicii Domnului*. A murit, după 4 ani de bățai și lanțuri, fiind printre puținii preoți care au purtat lanțuri la picioare pe toată perioada cât a fost închis. În ciuda detenției, torturilor și sălbăticiei sistemului concentraționar românesc, părintele Daniil Sandu Tudor a rămas un model de verticalitate morală și duhovnicească, lucrând, atât în libertate, cât și în închisoare, la *Imnul Acatist al Rugului Aprins al Maicii Domnului*, ca armă de foc pentru înduhovnicire și alungarea vrăjmașilor văzuți și nevăzuți. Avea inima atât de trează încât se cutremura la gândul că ar putea ceda, cătuși de puțin, din slăbiciune. Prin mărturisirea credinței – cu refuzul oricărui compromis – s-a învrednicit de moarte mucenicească”.¹⁵

4. Dimensiunea culturală, teologică, spirituală și apologetică a „Rugului Aprins”

Activitatea „*Rugului Aprins*” la Mănăstirea Antim a debutat în anul 1945 printr-o serie de lecturi, meditații și colocvii pe teme ortodoxe. Încercând să-i defănească specificul, hermeneuții contemporani o asemenea unei împletiri curioase între „cerc cultural și familie spirituală”. Din punct de vedere apologetic este interesantă interferența mesajului teologic cu spațiul cultural laic și asumarea lui ca soluție pentru cei din afară. Întâlnirile „Rugului Aprins” „atrăgeau – cu diferite grade de participare și frecvență – oameni cultivați, studenți. La conferințele săptămânale – duminică după-amiază la

¹³ ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Rugul Aprins*, Sibiu, 2002, p. 8-10.

¹⁴ CARMEN CIORNEA, *Chipul Rugului Aprins*, Ed. Eikon, București, 2015, p. 279, nota 140.

¹⁵ SILVIU ARONEȚ, „Daniil Tudor – Floarea de foc a Ortodoxiei”, în vol. *Părintele Adrian Făgețeanu și crucea Rugului Aprins. Omagiu la un secol de la nașterea sa*, Ed. Lumea Credinței, București, 2012, p. 94-95.

biblioteca mănăstirii – se aduna un public mai larg. Printre apropiații cu căldură amintiți de Anre Scrima era poetul Vasile Voiculescu, a cărui bibliotecă «vastă, catedralică ... ordonată parcă în vederea unui vertij bine cumpătat ne oferea feerice, reînnoite descoperiri», erau filosoful Anton Dumitru, compozitorul Paul Constantinescu, doctorii Gheorghe Dabija și Nicolae Nicolaescu, mai târziu arhitectul Constantin Joja. Sunt de asemenea numiți *juniorii* atrași de acest mediu formativ: studenți laici, printre care Șerban Mironescu, și clerici Antonie Plămădeală”.¹⁶

Pe lângă reverberațiile literare transpuse în spiritul ortodoxiei naționaliste din Gândirea, „Rugul Aprins” a avut și o a doua prefațare, de data aceasta profund marcată de experimentul duhovnicesc de factură isihastă. **Momentul Cernăuți**, așa cum îl numește mitropolitul Antonie Plămădeală, concentrează în fapt o serie de conferințe susținute în perioada 1-7 august 1943 de jurnalistul Sandu Tudor în Cetatea bucovineană de dincolo de Prut, la invitația mitropolitului Tit Simedrea. Pe lângă interacțiunile culturale propriu-zise, participanții au fost integrați într-un „**program isihast**, bine gândit și alcătuit de oameni competenți în problemă. Inițierea a fost cea care mai târziu se va relua și la Mănăstirea Antim prin conferințe urmate de discuții și de rugăciune de taină”.¹⁷

Privind în ansamblu puternicul său caracter apologetic,¹⁸ trebuie încă odată confirmat faptul că a existat o preocupare pentru teologie, cultură și spiritualitate, toate cuprinse într-un program bine definit și asimilat în consecință de participanți. Există însă un aspect aparte de menționat, fără de care nu se poate completa icoana acestei magistrale convergențe. Alături de experiența atonită a părintelui Daniil Sandu Tudor, mișcarea a beneficiat de aportul direct al unui mare trăitor isihast: părintele Ioan Culâghin, sau Ioan cel Străin. Cea a putut să-i învețe acest părinte smerit din pravoslavnica Rusie pe marii teologi și oameni de cultură de la Antim? Răspunsul este simplu: „**Rugăciunea inimi**”. „Împreună cu părintele Daniil au inițiat un procedeu de transmitere a Rugăciunii minții probabil folosit în spiritualitatea rusească. Se făceau rugăciunile începătoare și apoi se dădea o binecuvântare specială de rostire a Rugăciunii minții, cu povețe practice: cum să zică, în ce poziție, de câte ori. La acest ritual participa părintele Daniil, părintele Ioan transmițătorul binecuvântării și drept traducător, nu mai era soldatul basarabean Leontie, poate călugăr după nume, ci părintele Gheorghe Roșca, un preot basarabean de înaltă ținută duhovnicească, participant și el conferințele de la Antim”.¹⁹ Din acest punct de vedere, Mișcarea „Rugului

¹⁶ ANCA MANOLESCU, *Modelul Antim, modelul Pălținiș ...*, p. 29-30.

¹⁷ ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Rugul Aprins*, p. 26.

¹⁸ Marele profesor de Apologetică, Ioan Gh. Savin, de la Facultatea de Teologie din București, a manifestat de asemenea un interes direct pentru activitatea „Rugului Aprins”.

¹⁹ ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Rugul Aprins*, p. 33.

Aprins” se consideră a fi în fapt o „taină”, experimentată în mod absolut prin rugăciune, nu neapărat prin conceptualizări filosofice sau reflecții literare, și acestea nelipsite din marele corpus al întâlnirilor. Pe acest considerent, părintele mitropolit Antonie Plămădeală socotește „*momentul Rugul Aprins ca un al treilea moment în istoria spiritualității românești, după momentul paisian și cel al Sfântului Calinic de la Cernica*”.²⁰

În 1948 regimul comunist interzice întâlnirile de la Mănăstirea Antim, iar în 1949 Sandu Tudor, pe atunci monahul Agaton, este arestat cu o condamnare de doi ani. După eliberare, părintele mută întâlnirile în anonim, reunindu-se cu vechii membrii în diferite locații personale. În 1958 primește o nouă condamnare, de data aceasta mult mai grea și ireversibilă: 25 de ani de temniță la Aiud, unde își dă obștescul sfârșit.

5. „Rugul Aprins” în însemnările lui Al. Mironescu

Între membrii fondatori ai Mișcării „Rugul Aprins”, alături de ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor s-a numărat și „doctorul” **Alexandru Mironescu**. Om de înaltă ținută științifică, cu un doctorat la „Science physiques” din Paris, reputatul cercetător și profesor s-a format temeinic în domeniul științelor (fizică și chimie), dovedindu-se totodată un fin scriitor și jurnalist al epocii sale. Îl cunoștea pe Sandu Tudor pe filiera publicațiilor „Credința” și „Floare de Foc”. Tot aici îl descoperă pe Constantin Noica, de care l-a legat toată viața o profundă amicitie. Nu-i de mirare pasiunea sa pentru filosofie, pe care o aprofundează printr-un nou doctorat la Facultatea de Filosofie a Universității din București. „Ceea ce este spectaculos, iată, este că un chimist cu vocație, care publicase, spre exemplu alături de I.V. Nicolescu, lucrarea intitulată *Procedeu pentru obținerea hidrocarburilor aromatice și produselor derivate prin pirogenarea unui amestec de hidrocarburi lichide*, cercetare al cărei patent va fi înregistrat în Anglia și Germania, să își continue căutările în filosofia științei, iar mai apoi în filosofia religiei și în mistica creștină, ba chiar să devină un practicant al rugăciunii isihaste”.²¹

Dincolo de numeroasele încercări și prigoane, adăugate cu anii grei de temniță comunistă (1958-1963), Alexandru Mironescu a rămas emblematic în rândul intelectualilor români de factură creștină. Cu o certă valoare enciclopedică, opera sa poate fi socotită alături cea a marilor personalități ale culturii interbelice românești. Pe lângă aspectul teologic și mistic al lucrărilor sale, condeiul marelui intelectual din „Rugul aprins” își

²⁰ ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Rugul Aprins*, p. 35.

²¹ MARIUS VASILESCU, „Prefață: O mărturie purtătoare de viitor”, în lucrarea ALEXANDRU MIRONESCU, *Calea inimii. Eseuri în duhul Rugului Aprins*, Ed. Humanitas, București, 2019, p. 9.

revendică și o perspectivă apologetică. În special în perioada comunistă, demonstrează prin câteva eseuri de mare curaj intelectual „*Limitele cunoașterii științifice*” (1945), sau legătura dintre „*Certitudine și adevăr*” (1947). În consecință, regimul l-a catalogat în rândul gânditorilor „*idealiști*”, acestea fiind unul „dintre motivele principale pentru care profesorul Al. Mironescu este exclus din mediul universitar și de cercetare unde elaborase un număr de lucrări științifice bine apreciate inclusiv în plan internațional”²².

Valoarea apologetică a lucrărilor semnate de Al. Mironescu sunt mai întâi girate de o implicare totală în activitatea „Rugului Aprins”. Este momentul în care omul de știință îl descoperă pe Dumnezeu și, implicit, se descoperă pe sine. Lucrările pe care ulterior le-a semnat conferă fără echivoc „o mărturie de credință” a ceea ce este dincolo de lor documentară. În lumina erminiilor sale îi înțelegem în notă creștină pe Noica și pe Cioran, eseurile și meditațiile sale dovedindu-se mereu atrăgătoare, convingătoare și pline de sevă apologetică. Dincolo de aceste detalii de context, Mironescu rămâne un veritabil „*cronicar al Rugului Aprins*”. Din această postură el devine exponentul „unei specii de creștinism pe cale de dispariție”. Se numără negreșit printre cei care au reușit să se elibereze exemplar de chingile rațiunii, ca să descopere frumusețea trăirilor duhovnicești. Profesorul Alexandru Mironescu aparține astfel unei generații cu „deschideri culturale lipsite de prejudecăți”, care n-a fost nici pe departe „mai puțin ortodoxă”. Alături de ceilalți membrii fondatori al „Rugului Aprins”, Mironescu poate fi socotit indirect „*dascălul*” marilor noștri duhovnici de secol XX-XXI, în mare parte prezenți în audiența conferințelor sale.

Pe lângă legătura de suflet pe care a avut-o cu Daniil Sandu Tudor, profesorul Al. Mironescu și-a dovedit în cadrul mișcării de la „Rugul aprins” calitatea incontestabilă de formator duhovnicesc. I-a împărțit din experiența sa isihastă lui Andre Scrima, înlesnindu-i întâlniri directe cu părintele Ioan cel Străin (Ivan Kulâghin), în urma cărora tânărul ucenic a hotărât să se călugărească. I-a avut aproape de asemenea pe părintele Cleopa, pe părintele Sofian Boghiu, părintele Dumitru Stăniloae sau pe părintele Nicolae Bujor de la Cernica. Ileana Mironescu, fiica profesorului, amintește în mod aparte aceste legături de suflet: „că tata a intrat în contact cu atâția oameni adevărați de valoare spirituală și intelectuală, cred că nu a fost o întâmplare; așa a vrut Dumnezeu. Și mai sunt convinsă și de faptul că era o prezență de excepție. Și o pot spune fără umbră de subiectivitate, de

²² MARIUS VASILEANU, „Timpul lui Alexandru Mironescu – prefață”, la ALEXANDRU MIRONESCU, *Admirabila tăcere. Jurnal (1 iulie 1967 – 29 septembrie 1968)*, Ed. Eikon, București, 2016, p. 9.

filiație, că el se bucura în mod constant de stimă sinceră printre închinătorii de la Antim, și în același timp de un prestigiu profesoral și cultural considerabil. Stima și prestigiul nu erau factice, ele apăruseră ca urmare a unei activități intense și de renume, ca profesor universitar, *scriitor* și *gazetar*”.²³ Aceasta este însă doar interfața complexe personalități duhovnicești a profesorului Al. Mironescu. Participarea sa în „Rugul aprins” a avut mai presus de toate un caracter duhovnicesc. Primind darul rugăciunii isihaste, savantul devine prin participare beneficiarul profundelor experiențe lăuntrice. Una dintre ele este legată de minunea icoanei Maicii Domnului – „Rugul aprins”. De aici s-a primit în consecință și numele mișcării.²⁴

Moștenirea scrisă pe care profesorul Alexandru Mironescu a lăsat-o posterității confirmă valoarea mărturisitoare a profundelor sale trăiri mistice. Valoarea apologetică a scrierilor sale, alimentate intens de seva teologică a „Rugului aprins”, străbate uneori prin discreția stilului memorialistic, alteori se distinge prin analiza critică a cercetării sau prin culoarea postumă a mărturiilor adiacente. În „Admirabila tăcere”, celebrul său jurnalul memorialistic, Alexandru Mironescu prezintă fragmentar ideile și trăirile sale profunde în duhul vremurilor și amintirilor pe care le-a parcurs. În multe rânduri îl regăsim copleșit de bucuria revederii Antimului, dospită pe experiența vie a întâlnirilor de altă dată. „Azi am fost la slujbă, la Antim, în Biserica mare renovată. Am regăsit tradiția slujbelor minunate. M-am simțit ca în al treilea Cer. Niciodată ca anul acesta n-am văzut de Înviere atât lume și mai ales atât tineret. M-a impresionat să aud lângă mine un tânăr cântând *Hristos au înviat*, cu acest plural care e un accent de taină. Mari și minunate-s lucrurile mâinilor Tale, Doamne!”²⁵

Eseurile profesorului reprezintă o a doua importantă etapă în contextul ascensiunii sale dinspre cultural-filosofic, spre duhovnicesc. Lucrarea „Calea inimii. Eseuri în duhul Rugului Aprins” reprezintă în consecință o confirmare asupra acestei frumoase împletiri. Sunt descrise de asemenea la modul personal numeroase experiențe formative din viața marelui nostru mărturisitor și apologet. Evenimentul „Rugul Aprins” devine astfel principala sursă de convertire a sa, valorificată „prin oameni”. „În

²³ ILEANA MIRONESCU, *În preajma lui Alexandru Mironescu*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2005, p. 137.

²⁴ Există mărturia prezenței unei icoane cu „Maica Domnului – Rugul aprins” în sânul mișcării încă de la începuturi. Părintele Ioan cel Străin purta întotdeauna o astfel de icoană, pe care o adusese din Rusia. Tradiția s-a răspândit repede, lând naștere un adevărat cult al Icoanei în rândul intelectualilor care se întruneau la Mănăstirea „Antim”. Între martorii minunilor pe care Maica Domnului le-a făcut la Antim, prin sfânta sa icoană „Rugul aprins”, se numără părintele Cleopa, în vremea când se găsea în București și participa la întâlnire. Mai târziu, după arestare, familia profesorului Al. Mironescu, s-a împărțit în mod direct de o asemenea binecuvântare.

²⁵ ALEXANDRU MIRONESCU, *Admirabila tăcere. Jurnal*, p. 259.

asemenea măsură” – spune printre altele Al. Mironescu – „adevăru^l are legătură cu omul, încât știm și mărturisim că, ma un moment dat, «Adevărul S-a făcut om»”.²⁶ În lumina *Adevărului ipostatic*, cel ce mai înainte își asuma total haina omului de cultură și de știință, trece acum în altă etapă de problematizare existențială. Acaparat de experiența duhovnicească a „Rugului Aprins”, Alexandru Mironescu se arată convins de faptul că „singura viziune de totalitate a lumii este viziunea religioasă, și nu cea intelectualistă, tributară unor idei, adică unor abstracțiuni, sau cea științifică, tributară unor teorii, sau cea estetizată, tributară unor capricioase atitudini – cum, mărturisesc, îmi plăcuse să susțin ani de-a rândul, dintr-un senzualism mai mult sau mai puțin alambicat”.²⁷

Am arătat mai sus că Alexandru Mironescu a avut de asemenea o solidă formare filosofică. Era prieten și cunoscut al marilor gânditori și oameni de spirit care împodobeau pleiada culturii românești în perioada interbelică. În eseurile sale regăsim o interesantă analiză la „*Problematika culturii majore*”, cu un comentariu la lucrarea „*Pagini despre sufletul românesc*” a lui Constantin Noica. Folosindu-se de abordarea interdisciplinară, profesorul oferă lămuriri prețioase despre „*posibilitatea noastră, a românilor, de a fi prezenți în marea cultură, de a fi creatori, precum Occidentul, de mare cultură*”.²⁸ Acaparat de posibilitatea unei „deveniri întru ființă”, problematică cheie în filosofia marelui Noica, profesorul Alexandru Mironescu contorizează apologetic o serie de elemente desprinse din „*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*”. Pornind de la analiza lui Noica, el vede în primul rând valoarea transcendentală a acestei lucrări vizionare, neînțeleasă din păcate de omul modern și post-modern. „În realitate, din *Învățăturile* acestea, care par a fi o carte naivă a unei vremi depășite, fiecăruia i se dă și i se ia după priceperea lui, după măsura lui duhovnicească. Afirmăția: «o carte de citire populară sunt *Învățăturile*, ca și Biblia ...» este în bună parte, adevărată. *Învățăturile* fac parte din familia acelor cărți care par a nu fi *cine știe ce* pentru complexitățile suficiente care nu pot birui primele impresii și care s-au desprins, s-au exersat într-un anumit convenționalism”.²⁹

În anumite puncte, profesorul se exprimă diferit. El arată astfel că orice fel de încercare de a explica lumea prin intermediul filosofiei dintru început excesiv și greșit. „Pentru mine” – spune Al. Mironescu – „excesul de care se pomenește aici este de fapt o problemă de angajare efectivă, puternică, într-o experiență autentică, intelectuală sau de viață. Iar ruperea,

²⁶ ALEXANDRU MIRONESCU, *Calea inimii ...*, p. 36.

²⁷ ALEXANDRU MIRONESCU, *Calea inimii ...*, p. 37-38.

²⁸ ALEXANDRU MIRONESCU, *Calea inimii ...*, p. 153.

²⁹ ALEXANDRU MIRONESCU, *Calea inimii ...*, p. 163.

dezagregarea, înstrăinarea pot fi generatoare de filosofii numai pentru că integrarea, plenitudinea, întruparea realităților profunde ale existenței sunt generatoare de viață. De astfel, concepția aceasta romantică despre filosofie mă face să mă despart, la fiecare pas, de textul lui Noica”.³⁰ În sensul acesta se conturează o interesantă abordare comparativă între cele două modele de cultură și spiritualitate românească: „Antim” și „Păltiniș”.³¹

„*La scaunul mărturisirii*”, profesorul Alexandru Mironescu ne descoperă adevărata sa cale interioară spre Dumnezeu. Pornind din firescul tatonărilor intelectuale, specifice vârstei studenției, el ajunge pe calea întrebărilor până la întrebarea existențială de factură shakespiriană: „a fi sau anu fi!”. Cu alte cuvinte, omul de știință se prelungește ireversibil în dilema lui: „există sau nu există Dumnezeu?”. Convertirea sa nu a venit nici pe departe pe calea rațională, ci s-a confirmat lăuntric, în virtutea unei experiențe personale. În consecință, profesorul descoperă faptul că prin datul cunoașterii lui Dumnezeu are în față ceva mai mult decât intuițiile sale științifice și abordările filosofice. „Această realitate” – spune el – „nu numai că se revarsă peste marginile unei filosofii care o intuieste, când cu reticențe, când cu întortocheturi o proclamă, am înțeles – ca să confirm și să contrasemnez – că Dumnezeul cel viu nu este o idee, o entitate filosofică, ci o persoană, Dumnezeul lui Avraam, Isaac, și al lui Iacov așa cum îl mărturisește experiența Bisericii”.³²

Imaginea hristică a legăturii cu Scriptura are de asemenea o abordare particularizată în viziunea și gândirea lui Alexandru Mironescu. Pentru el, „Hristos cel din evanghelii vindecă, tămăduiește, restaurează, nu stoarce de lacrimi pe nimeni, și chiar celui neputincios, care așteaptă de 38 de ani în pridvoarele Vitezei, nu-i spune cuvinte de acestea: vai, vai, sărmanul de tine, aștepți de atâta amar de ani și n-ai găsit pe nimeni să se îndure de tine, ah răutatea oamenilor, și așa mai departe, într-un stil banal, de obișnuit, și de o sterilă generozitate”.³³ Lucrarea Domnului prin ochii mărturisitorului Său poartă într-însa o dinamică milostivă, care nu judecă, ci vindecă și tămăduiește. Pentru a ajunge la asemenea concluzii, omul de știință înduhovnicit recomandă mai multe căi de transpunere: citirea Psaltirii, Taina

³⁰ ALEXANDRU MIRONESCU, *Calea inimii ...*, p. 165.

³¹ Abordarea comparativă între cele două mișcări de teologie și cultură românească au ca necesitate apologetică dialogul dintre teologie și filosofie. De aceea, asemenea celebrelor școli de filosofie antică și teologie patristică pe care le putem identifica în Biserica Primară, aceste două spații de rezistență românească în perioada comunistă fac dovada unei apologii perene pe două paliere complementare (vezi aici lucrarea lui ANCA MANOILESCU, *Modelul Antim, modelul Părtiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală*, Ed. Humanitas, 2015).

³² ALEXANDRU MIRONESCU, *La scaunul mărturisirii*, Ed. Renasterea, Cluj-Napoca, 2015, p. 29.

³³ ALEXANDRU MIRONESCU, *La scaunul mărturisirii*, p. 46.

Sfintei Spovedanii, Postul și, nu în ultimul rând, rugăciunea. Fără aceste realități esențiale ale existenței creștine nu se poate ajunge la o asumare duhovnicească a realității. Totul devine dintr-o dată mult mai simplu, omul depășind astfel conștiința păcatului.³⁴

6. „Rugul Aprins” – profil apologetic

Din punct de vedere apologetic, Mișcarea „Rugului Aprins” se justifică printr-un profil cu totul aparte. În primul rând, putem descoperi o ascendență dintre cultural și teologic, spre înalte receptări și trăiri duhovnicești, surprinse în contexte temporale bine definite. Întrucât acest fenomen s-a ridicat în sânul Bisericii într-o perioadă de încercare martirică și mărturisitoare, poate cea mai grea din istoria recentă, putem identifica o direcție apologetică a „Rugului Aprins”, constituită pe trei paliere:

a. *caracterul interdisciplinar*, fundamentat pe o argumentație interculturală, sistematic susținută în cadrul prelegerilor susținute la Mănăstirea Antim și nu numai;

b. *cercul de studiu*, adăugat prin exemplificarea experiențelor personale duhovnicești și prin stabilirea unui program complementar discuțiilor inițiatice în direcția deprinderii rugăciunii isihaste;

c. *dinamica martirică și mărturisitoare*, asumată de părintele Daniil și de ucenici în contextul prigoanei comuniste.

a. *Caracterul interdisciplinar al „Rugului Aprins”* reiese din polivalența culturală, științifică și teologică a membrilor săi. Exista prin urmare o evidentă preocupare pentru cercetare în sânul „Rugului Aprins”. Cu toate acestea, departe de a interpreta aceste întâlniri drept „elitiste”, intenția părintelui Daniil Sandu Tudor a fost aceea a „*coagulării unei mănăstiri de intelectuali*” la Antim.³⁵ Departe de a fi ceva cu totul întâmplător, această frumoasă interacțiune se dezvoltase cu preponderență în perioada interbelică. Atracția deosebită spre metafizicul experienței teologale a aprins numeroase lumini în spațiul laic românesc. În consecință, oameni cu incontestabilă anvergură cultural-științifică au venit din ce în ce mai aproape de spațiul ortodox, mănăși fiind de căutarea și mai apoi de mărturisirea Adevărului. Exemplul de la care am început a fost bineînțeles academicianul Nichifor Crainic, fondatorul Revistei Gândirea. El trasează primele „puncte cardinale” în „haosul” existențialist-secular. „Ce înseamnă oare a trăi, în sensul creștin al cuvântului? Înseamnă participarea conștiință la existența lui Dumnezeu. Din neant am fost chemați ca să ne împărtășim

³⁴ ALEXANDRU MIRONESCU, *La scaunul mărturisirii*, p. 89.

³⁵ Deși nu a reușit acest lucru, Antimul se adaugă unei tradiții cu vechime considerabilă în spațiul eclesial românesc. cunoaștem aici încercările culturalizatoare ale mitropolitului Nicolae Bălan de la Sibiu sau ale eruditului Gala Galaction (vezi: MARIUS VASILESCU, „O mănăstire de intelectuali”, în *Convorbiri literare*, nr. 10/250/2016, p. 161-162).

de această bucurie. Suntem splendide nimicuri cosmice, luminate de raza veșniciei slăvi a lui Dumnezeu. Iar viața ca atare e Dumnezeu Însuși, pentru că Mântuitorul e «Calea, Adevărul și Viața». Cu alte cuvinte, afirmând că nu viața ne aparține nouă, ci noi aparținem vieții, ne mărturisim prin aceasta părtași ai Domnului Iisus Hristos sau părtași ai lui Dumnezeu prin Hristos”.³⁶ Cu alte cuvinte, Nichifor Crainic arată că există întotdeauna o valorificare reală a numeroaselor căutări și experiențe culturalizatoare. În sens creștin, această formă de gândire și exprimare este concretizată și valorificată cel mai bine în tovărășia Mântuitorului Hristos.

b. *Cercul de studiu* de la Mănăstirea „Antim” face dovada apologetică a unei „rezistențe prin cultură” înaintea comunismului abia intrat în țara noastră. Există și aici câteva diferențe notabile cu alte „școli” de spirit și tradiție românească, evidențiate ca atare în epocă. În acest context, membrii „Rugului Aprins” au avut posibilitatea să se formeze pentru o nouă etapă de devenire duhovnicească. Locul central l-a avut bineînțeles experiența „rugăciunii isihaste” prin care s-a generat „golirea ego-urilor prea firești, prea comune, prea personale” ale celor implicați în această lucrare. Firul acestei ascendențe a avut o finalitate apologetică: „rezistența spirituală față de comunism”.³⁷

c. Din această extensie de la interculturalitate, la studiu și meditație duhovnicească, „Rugul Aprins” a intrat foarte repede în *dinamica martirică și mărturisitoare a Bisericii*. Anvergura prin care se împărtășește posterității trebuie analizată într-un context mult mai amplu. Numai în felul acesta se poate înțelege parcursul dinamic, martiric și mărturisitor de la *mișcare*, la *fenomen*. Mărturisirea ortodoxă și martiriul ieroschimonahului Daniil Sandu Tudor se prelungește astfel în lucrarea apologetică și duhovnicească împlinită de părintele Arsenie Boca la Mănăstirea Sâmbăta, la Prislop și la Drăgănescu, sau de părintele Ilie Cleopa la Sihăstria, Slatina sau Putna.

În consecință, dinamica apologetică a „Rugului Aprins” rămâne permanent actuală prin exponenții ei și prin mărturisirile ortodoxe pe care le-au lăsat așezat în vistieria Bisericii. Întrebările la care au răspuns și problemele pe care au trebuit să le lămurească au fost dintre cele mai felurite. Iată de ce se poate vorbi despre o apologetică a „Rugului Aprins”, consacrată disciplinar ca artă a dialogului. „Exemplu de bună viețuire laolaltă a credinței cu știința și cultura, având ca apă freatică aspirația spre ruga neîncetată”,³⁸ arată în esență valoarea neperisabilă a viețuirii creștine, cel mai autentic „*modus-vivendi in Christo Deo*”.

³⁶ NICHIFOR CRAINIC, *Puncte cardinale în haos*, Ed. Timpul, Iași, 1996, p. 64-65.

³⁷ ANCA MANOLESCU, *Modelul Antim, modelul Păltiniș ...*, p. 36.

³⁸ MARIUS VASILEANU, „Mișcarea Rugul Aprins și rezistența anticomunistă”, în vol.: RADU PREDĂ, ION VICOVAM (editori), *Martiriu și memorie din România comunistă. Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae” 2017*, Ed. Polirom, p. 301.

Abstract: *The Movement of the „Burning Bush” in Apologetically Context*

Following the historical context of a very hard period in the Romanian Orthodox Church, the communist period, our research has some important directions regarding the apologetically specific of the Movement of the “Burning Bush”. Starting with the Christian journalism of Nichifor Crainic, who phonated the Periodic “Gândirea”, the passion for the dialogue between theology and culture had grown up. Therefore, we remember here the direct implication of Sandu Tudor, a very important cultural presence in Bucharest. After two or three visits in the Holly Mont Athos, Sandu Tudor decided to enter in monasticism. From this point he created the Movement of the “Burning Bush” at “Saint Antim” Monastery from Bucharest. The program was based on discussions and prayer. In this concern we can remember here the presence of the Father Ioan Kulaghin. Anoter very important member of the Movement was Alexandru Mironescu. His entire work was confiscated and burned by the communists. His implication denotes that we can speak about the dialogue between theology and science.

BIBLIOGRAFIE

1. APOSTOLACHE, IONIȚĂ, *Apologetica ortodoxă – mărturisire și apostolat*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2017.
2. ARONEȚ, SILVIU, „Daniil Tudor – Floarea de foc a Ortodoxiei”, în vol.: *Părintele Adrian Făgețeanu și crucea Rugului Aprins. Omagiu la un secol de la nașterea sa*, Ed. Lumea Crediinței, București, 2012.
3. BEJAN, Pr. DIMITRIE, *Vifornița cea mare*, Ed. Ileana, București, 2013.
4. BOLDIȘOR, ADRIAN, „Relația maestru-discipol în Istoria și filosofia religiilor”, în: *Mitropolia Olteniei*, Nr. 5-8, 2013.
5. CIORNEA, CARMEN, *Chipul Rugului Aprins*, Ed. Eikon, București, 2015.
6. CRAINIC, NICHIFOR, *Zile albe, zile negre. Memorii*, Casa Editorială „Gândirea”, București, 1991.
7. CRAINIC, NICHIFOR, *Puncte cardinale în haos*, Ed. Timpul, Iași, 1996.
8. CRAINIC, NICHIFOR, *Amintiri despre Gândirea*, Ed. Floare Albă de Colț, București, 2016.
9. *Iisus în țara mea*, ediție îngrijită de Florin Duțu, Ed. Floare Albă de Colț, București, 2017.
10. DUȚU, FLORIN, „Prefață” la: Nichifor Crainic, *Amintiri despre Gândirea*, Ed. Floare Albă de Colț, București, 2016.
11. MANOLESCU, ANCA, *Modelul Antim, modelul Pălțiș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală*, Ed. Humanitas, 2015.
12. MIRONESCU, ALEXANDRU, *La scaunul mărturisirii*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2015.
13. MIRONESCU, ILEANA, *În preajma lui Alexandru Mironescu*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2005.
14. PLĂMĂDEALĂ, ANTONIE, *Rugul Aprins*, Sibiu, 2002.
15. SCRIMA, ANDRE, *Timpul Rugului Aprins*, Ed. Humanitas, București, 2012.
16. *Taina Rugului Aprins – Scrieri și documente inedite*, Ed. „Anastasia”, București, 1999.
17. VASILEANU, MARIUS, „Mișcarea Rugul Aprins și

rezistența anticomunistă”, în vol.: Radu Preda, Ion Vicovam (editori), *Martiriu și memorie din România comunistă. Acta Simpozionului Internațional „Dimitru Stăniloae” 2017*, Ed. Polirom, Iași.

18. VASILEANU, MARIUS, „Timpul lui Alexandru Mironescu – prefață”, la: Alexandru Mironescu, *Admirabila tăcere. Jurnal (1 iulie 1967 – 29 septembrie 1968)*, Ed. Eikon, București, 2016.
19. VASILESCU, MARIUS, „O mănăstire de intelectuali”, în: *Convorbiri literare*, nr. 10/250/2016.
20. VASILESCU, MARIUS, „Prefață: O mărturie purtătoare de viitor”, în: Alexandru Mironescu, *Calea inimii. Eseuri în duhul Rugului Aprins*, Ed. Humanitas, București, 2019.